

**“OLMANING MONILIOZ KASALLIGIGA QARSHI ZAMONAVIY KURASH CHORALARINI
OLIB BORISH HAMDA ISHLAB CHIQISH”**

Bekmirzayeva Gulhayo Mirzohidjon qizi

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Abdurazzoqova Roziyabonu Abdusattor qizi

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Odinajonova Zulfiya Xamidjon qizi

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Mo'ydinova Shodiya Muzaffarjon qizi

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Annotatsiya: *Ushbu maqolamizda Olmaning monilioz kasalligiga qarshi zamonaviy kurash choralarini olib borish bilan birga monilioz kasalligiga qarshi kimyoviy preparatlarni qo'llab yuqori biologik samara olishdan iborat.*

Kalit so'z: *tuproq, olma ko'chatlari, o'sishi rivojlannishi, meva chirish, fungusitlar, xosildorlik.*

Tadqiqotob'ekti: *Qishloq xo'jaligida innovatsion ishlanmalar va maslahat markazi intensiv bog' sharoitida Olmaning monilioz kasalligiga qarshi zamonaviy kurash choralarini olib borish monilioz kasalligiga qarshi - kimyoviy kurash (Aramis, Sillit) choralari qo'llash hisobiga o'rtacha 73,7% biologik samara olindi.*

Tadqiqot natijalari: *Olmaning monilioz kasaligizarari o'rganilib, unga qarshi kurash choralarini takomillashtirildi.*

Ilmiy yangiligi: *Andijon viloyati sharoitida olma ko'chatlarining monilioz kasalligiga qarshi turli kimyoviy moddalarning ta'sirini aniqlashdan iborat bo'lgan va baholangan.*

Amali yahamiyati: *Andijon viloyati sharoitida monilioz zamburug'iga qarshi turli kimyoviy moddalarining ta'sirini aniqlash*

Qo'llash soxasi: *Respublikamizdagi barcha bog'dorchilik fermer xo'jaliklarida qo'llash mumkin.*

KIRISH

Bog'dorchilik - Respublikamiz qishloq xo'jaligidagi eng ko'p mexnat talab etiladigan tarmoq hisoblanadi. Mustaqqiligimizni dastlabki yillaridan boshlab, bog'dorchilik tarmog'ini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilib, hozirgi kunda Respublikamizning ko'p xududlarida uzum, meva va sabzavotlar yetishtirish bo'yicha salmoqli yutuqlarga erishib kelinmoqda.

Muxtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan Respublikamiz xududlarida intensiv bog'larni tashkil etish, maydonlarni kengaytirish va ularni rivojlantirish bo'yicha berayotgan takliflari asosida, hozirgi kunda keng ko'lamda ishlar olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan meva-sabzavotchilikni talab darajasida rivojlantirish uchun ko'p qarorlar tashkiliy masalalar hal qilindi. Meva-sabzavotchilikka

ixtisoslashgan shirkat xo'jaliklar tugatilib, fermer xo'jaliklari tashkil etildi. 2019 yilda sabzavot ekinlarining umumiy maydoni 194,6 ming gektarga yetdi va 5909 ming tonna sabzavot maxsuloti ishlab chiqarildi. Hosildorlik 311 ts/ga yetkazildi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Kartoshka yumshoq tuproq ekini, chunki uning tugunagi yer ostida shakllanadi. Shuning uchun u tuproqning havo rejimiga yuqori talabchan. Kartoshka tuproqdagi oziq elementlarga talabchan o'simlik. Bu uning biologik xususiyatlari, ko'p miqdorda biomassa to'plashi va nisbatan ildiz sistemasining kuchsiz rivojlanganligi bilan bog'liq. O'rtacha xar 100 sentner (10 tonna) kartoshka hosili o'zi bilan 50 kg azot, 20 kg fosfor, 90 kg kaliyni olib chiqib ketadi. Oziq elementlarni yerdan olish bo'yicha kartoshka lavlagi va ba'zi texnik hamda sabzavot ekinlarni hisobga olmaganda ko'pchilik ekinlardan ustun turadi. Hozirgi vaqtda O'zbekiston respublikasi davlat reystriga kartoshkaning 100 dan ortiq navlari kiritilgan. Jumladan quvonch, red scarlet, gala, santé, romano, kondor, pikasso, marfona, sarnav, piskom, serhosil, umid, saviola, silvana, arizona, arnova, kabi navlari keng maydonlarda ekilmoqda.

Tadqiqot natijalari

Kartoshka hosildorligini oshirish va ishlab chiqarishni ko'paytirishning asosiy vositalaridan biri ekin navini to'g'ri tanlash va sifatli urug'lik materialini ekish hisoblanadi. Nav va urug'lik tugunaklarini to'g'ri tanlab ekish orqali hosildorlikni 2-2,5 hissa oshirish mumkin. Kartoshka navlari pishib yetilish muddatiga qarab tezpishar, o'rta tezpishar, o'rtapishar, o'rta kechpishar va kech pishar navlarga bo'linadi. O'suv davri naviga qarab 75 kundan 105 kungacha, hosildorligi esa gektariga 35-40 tonnani tashkil etadi. Iste'mol uchun yetishtirilgan kartoshka tugunak ko'zchalari yuza, nisbatan tekis, ya'ni archilganda etining ko'p qismi chiqimga chiqmaydigan navlar maqsadga muvofiqdir. Kartoshkaning fitoftora, so'lish, turli chirishlar, rak, viruslarga, nematodalarga, zararkunandalarga bardoshlilikining ahamiyati katta, ayniqsa aynimaydigan yuqori haroratga chidamli, virusli, zamburug', mikoplazma hamda bakteriyali kasalliklarni yuqtirmaydigan navlarning bo'lishi muhimdir. Tadqiqot ishining ob'ekti va predmeti: Olmaning "Golden" navida Olmaning Moniliozining rivojlanishi va tarqalishini aniqlashni o'rganish.

Tadqiqot ishining maqsadi va vazifalari: Andijon tumani sharoitida Olmaning monilioz kasaligi bilan zararlanishi, uning zarari, kasalikning biologiyasi va tarqalishini aniqlashni o'rganish orqali turli kimyoviy moddalarning samaradorligini aniqlashdan iborat

Dehqonchilikda har qanday ekinlardan yuqori hosil olishda qo'llanilgan moddaning shu ekinga nechog'lik kasalikka ta'siri kamayishi bilan birga hosildorlikning ortishiga ta'sir eta olishi muhimdir.

Biz olib boradigan tajriba Andijon viloyati sharoitida olma navlarini olmaning monilioz (*Monilia fructigena*) bilan zararlanishi zarari, tarqalishi, ularning biologiyasi va

“Golden” navning olmaning moniliozga bo‘lgan chidamliligini o‘rganish orqali olmaning “Golden” naviga olmaning monilioz kasaligi ta’siri va uning samaradorligini hamda moniliozning rivojlanishini o‘rganish hamda unga samarali kurash olib borishdan iborat.

Ilmiy yangiligi: Andijon viloyati sharoitida olmaning monilioz kasaligiga qarshi turli kimyoviy moddalarning ta’sirini zararkunandaning biologiyasi va tarqalishini bashorat qilish va tarqalishini aniqlashni o‘rganish orqali turli kimyoviy moddalarning samaradorligini aniqlashdan iborat. Andijon viloyatining o‘tloqi bo‘z tuproqlari sharoitida olmaning “Golden” navini olmaning monilioziga hamda hosildorligi va sifat ko‘rsatkichlariga kimyoviy moddalarning ta’siri o‘rganiladi. Mevali bog‘ zararli organizmlariga qarshi kurashda kasallik holatini nazorat qilish natijalari batafsil tahlil qilinib, ularga qarshi kurash olib borishda intellektual kurash tizimini yaratish.

Mevali bog‘ kasalliklariga qarshi kurashda Olmaning monilioz kasaligini rivojlanish muddatlarini aniqlash usullaridan foydalanish tavsiya etilgan.

Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati Andijon viloyati Andijon tumani sharoitida olmani monilioz kasalligiga qarshi turli kimyoviy moddalarning ta’sirini o‘rganish. Shuni xisobga olgan holda, bu zararkunandaning ko‘payishiga va olma bog‘lariga tarqalishini va zararini tahlil qilgan holda, ularga qarshi foydali kimyoviy moddalarni qo‘llab, ularni ta’siri natijasida ularning samaradorligini aniqlash maqsadida dala tajribalarini o‘tkazishni rejalashtirdik. Natijalarning e’lon qilinganligi. Ilmiy tadqiqot natijalari bo‘yicha jurnallarda 2 ta maqola chop etildi.

Ish tuzilmasining tavsifi; Olmadan mo‘l hosil yetishtirishni olib borilayotgan umumiy tadbirlarga bog‘liq bo‘ladi. Shuning uchun bugungi kunga kelib olmani o‘sish va rivojlanishiga sof ekologik omillarning ta’siri kattadir. Buni hisobga olgan holda yetishtirib kelinayotgan navlarni yashash davrini uzaytirishda hamda moniliozga qarshi yangi istiqbolli kimyoviy moddalardan foydalanish maqsadga muvofiq deb bilamiz.

Dissertatsiya kirish, adabiyotlar sharhi, tajriba o‘tkazish sharoitlari va uslublari, tadqiqot natijalari, xulosalar, ishlab chiqarishga tavsiyalar, adabiyotlar ro‘yxatidan iborat.

XULOSA

Olmada *Monilia fruktigena* bog‘dorchilikda eng xavfdi zamburug‘ bo‘lib urug‘i mevalarni rivojlanishida to‘sqinlik qilib kelayotgan patogen bo‘lib hisoblanadi. Uing patogenli qobililiyatini pasaytirish uchun tuproqdagi infeksiya zaxiasidan tozalash muxim ahamiyatga ega. Buning uchun zamburug‘ga qarsh kurushda agrotexnik kurash chorasi bilan uni tuproqdan tozalashning imkoni yo‘q. Shuning uchun ilg‘orlar tajribasidan va eng so‘ngi fan yutuqlaridan foydalanish talab etiladi, shundagina patogenni tuproqdan ma‘lum darajada kamaytirishga erishiladi. Natijada bog‘dorchilikni rivojlanishiga yo‘l ochiladi.

Monilioz kasalligi olmada dunyoning barcha mamlakatlarida, jumladan Markaziy Osiyo davlatlarida va O‘zbekistonning barcha viloyatlarida tarqalgan.

Kasallik olma daraxtlarining barg, gulkosabarglari va mevalarini, barg va meva bandlarini, kamroq hollarda novda va kurtak tangachalarini (qobig'ini) zararlaydi. Agar olmani bu kasallikdan muddatida himoya qilinmasa xosildorlik 40-45 % gacha kamayadi.

Olmada monilioz kasalligini *Monilia fruktigena* askomitset (pirenomitset) zamburug'i qo'zg'atadi yerga to'kilgan barg va mevalarda zamburug'ning psevdotetsiyalari stroma ichida rivojlanadi.

Zamburug' konidiyalar havo nisbiy namligi eng kami bilan 60-70% bo'lganida, o'simlik birlamchi zararlangandan 8-21 kun (17-21oS haroratda 8-9 kun) o'tganda paydo bo'ladi.

Kasallik bilan madaniy olmadan tashqari yovvoyi tog'olma, do'lana, chetan, pirakanta va yapon mushmulasi zararlanadi.

Olmani monilioz kasalligidan kimyoviy himoya qilish maqsadida andoza variantida - Vektra 10% sus.k. fungitsidi 0,3 l/ga, qo'llanilganda 71,2 %, tajriba variantida - Aramis s/k 0.8kg/gaqo'llanilganda 76,0 % , Sillit s/k 1.0l/ga. qo'llanilganda 74,6 % biologik samaradorlikka erishildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston respublikasi prezidentining respublikada kartoshka yrtishtirishni kengaytirish va urug'chiligini yanada rivojlantirish to'g'risidagi 2020-yil 6-maydagi PQ-4704-son qarori.

2. Bog'dorchilik-uzumchilik shirkatlari to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining qarori Toshkentsh., 2011 yil 1 mart, 51-son www.lex.uz

3. Ostonaqulov. O'zbekistonda tugunak mevali ekinlar. Monografiya; Navro'z-Toshkent: 2020- 324 bet